

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 5 Sayı: 2 Ağustos 2022

ss. 576-591

Makalenin Geliş

Tarihi

06/07/2022

Makalenin

Kabul Tarihi

29/08/2022

Yayın Tarihi

30/08/2022

NA'İMÎ VE "DESTÛR" BAŞLIKLİ MANZUMESİ

Bekir BELENKUYU*

ÖZET

Türk edebiyatında divan ve tezkire gibi birincil kaynakların dışında pek çok yazma eser bulunmaktadır. Bunlardan şiir mecmuaları ve cönkler ihtiva ettiği malzeme bakımından oldukça kıymetlidir. Kaynaklarda yalnızca ismi zikredilen kişilerin eserlerine bu derlemelerde rastlamak mümkündür. Bazen de ismi bile zikredilmeyen müelliflerin eserleri bu yazmalarda yer almaktadır. İşte bu çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndaki MC_Yz_K_0564 demirbaş numarasıyla kayıtlı bir cönkte bulunan Na'imî mahlasıyla kaleme alınmış "Destûr" başlıklı manzume ele alınacaktır. Cönkteki diğer metinlere bakılınca bu manzumenin olduğu sayfa sonradan eklenmiş gibidir. Kaynakların belirttiğine göre Na'imî mahlasını kullanan beş farklı isim bulunmaktadır. Başlık, içerik ve imlaya bakılırsa "Destûr" başlıklı manzumenin bunlardan birine ait olma ihtimali oldukça düşüktür. Bu yüzden kaynaklarda belirtilen Na'imî mahlaslı şairlere büyük ihtimalle bir yenisini daha eklemek gerekir. Manzumenin sayfadaki görünümü beyitler şeklindedir. Ancak kafiye şemasına göre 9 bend uzunluğunda ve şarkı nazım şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Aruzun "mefâ'ilün mefâ'ilün" şeklindeki hezec-i murabba'-ı sâlim kalıbındadır. Yapılan aruz tasarrufları Türk aruzunun sınırları içindedir. Manzume, geleneğin içinde karşımıza çıkan diğer "Destûr" başlıklı manzumelerle bazı benzerliklere sahip olsa da büyük oranda onlardan farklıdır. Her bendin sonunda aynen tekrar eden "Beni şādān [u] ḥandān et" mısraına göre manzume bir münâcât mahiyetindedir. Dört büyük meleğin ve büyük çoğunluğu Kur'ân'da zikredilen peygamberlerin isimlerinin hakkı için sevinç ve

* Dr. Öğr. Üyesi. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bekirbelenkuyu@anadolu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7319-9060.

saadet talebinde bulunan Na'îmî'nin ifadeleri oldukça sadedir. Bununla birlikte özellikle ilk iki bendde klasik söyleyişten de yararlandığı görülür. Bu çalışmada Na'îmî'nin "Destûr" başlıklı manzumesi incelendikten sonra Arap harfli aslıyla birlikte çevriyazı işaretleriyle neşredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Na'îmî, Destûr, şarkı, cönk, münâcât.

NA'İMÎ AND HIS POEM TITLED "DESTUR"

ABSTRACT

There are many manuscripts in Turkish literature apart from primary sources such as divan and tezkire. Among these, poem majmuas and cönks are very valuable in terms of the material they contain. It is possible to come across only the works of the people whose names are mentioned in the sources in these compilations. Sometimes, the works of authors whose names are not even mentioned are included in these manuscripts. In this study, the poem titled "Destûr", written under the pseudonym Na'îmî, found in a conk registered in the fixture number MC_Yz_K_0564 in the İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı will be discussed. When we look at the other texts in the conk, it is as if the page with this poem was added later. According to the sources, there are five different names using the pen name Na'îmî. Considering the title, content and spelling, it is highly unlikely that the poem titled "Destûr" belongs to one of them. For this reason, it is probably necessary to add a new one to the poets with the pseudonym Na'îmî mentioned in the sources. The appearance of the poem on the page is in the form of couplets. However, according to the rhyme scheme, it has been determined that it is 9 bends long and the song is in verse. Aruzun is in hezec-i murabba'-i salim meter in the form of "mefâ'ilün mefâ'ilün". Prosody savings made are within the limits of Turkish prosody. Although the poem has some similarities with the other poems titled "Destûr" that we encounter in the tradition, it is largely different from them. Its subordinate is in the form of a verse prayer according to the repeating verse "Beni şādān [u] ḥandān ét". The expressions of Na'îmî, who demanded joy and happiness for the sake of the names of the four great angels and the prophets, most of whom are mentioned in the Qur'an, are quite plain. However, it is seen that classical utterance is also used, especially in the first two paragraphs. Na'îmî's poem titled "Destûr", which was examined in detail, was published together with the original Arabic letter with transcription signs.

Key words: Na'îmî, Destûr, descant, cönk, münâcât (invocations).

GİRİŞ

Eserleri yazılı bir kaynağa geçirilip kayda alınan yüzlerce Osmanlı şairinin yanında sadece bir beytiyle ismi bilinenler de vardır. Hatta Osmanlı edebiyat tarihinin bazı simaları sadece ismiyle bugüne ulaşabilmiştir. Ancak bu durumun divan, mesnevi, tezkire gibi aslî kaynaklarla ilgili olduğunu

unutmamak gerekir. Çünkü edebiyat tarihi bakımından ikinci, üçüncü derecede kabul edilebilecek şiir mecmuası ve cönk gibi eserlerde pek çok farklı isme ve bunların eserlerine rastlamak mümkündür. Bu çalışmada ele alacağımız manzumeye şimdilik divanlar, mesneviler ve tezkireler gibi edebiyat tarihinin birincil kaynaklarında rastlanmamaktadır. Manzumenin son beytine göre mısralar Nâ'îmî mahlaslı bir şaire aittir. Arap harfli metin harekesiz olduğundan “Destûr” veya “Düstûr” başlığını taşıyan bu manzumenin şairinin kim olduğu, şiirinin nerede bulunduğu ve nitelikleriyle ilgili elde edilen bilgilere yer verdikten sonra manzume çevriyazı işaretleriyle Latin harflerine aktarılacaktır.

1. Manzumenin Şairinin Tespiti

1.1. Na'îmî Mahlaslı Şairler

Türk edebiyatında Na'îmî mahlasını kullanan 6 isme rastlanır¹. Bunlardan biri XV. yüzyılda, üçü XVI. yüzyılda, sonuncusu da XVII. yüzyılda yaşamıştır.

XV. yüzyılda yaşamış Mevlânâ Na'îmî, Çağatay sahası şairlerindedir. Ali Şîr Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-Nefâyis* (telif tarihi 903/1498) tezkiresindeki birinci meclis şairleri arasında zikredilir. Kabiliyetiyle Hüseyin-i Baykara'nın sarayında himaye görüp vezirlik makamına ulaştığından bahsedilen Mevlânâ Na'îmî'nin Türkçe nazmı övülmüş ve örnek bir Türkçe beyti kaydedilmiştir (Kutlar Oğuz, 2017).

XVI. yüzyılda karşımıza çıkan Na'îmî mahlaslı isimlerden ilki Na'îmî Çelebi'dir. İstanbul'da doğan Na'îmî Çelebi, Kânûnî Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Ali Paşa'nın kâtipliğini yapmıştır. Ali Paşa'nın vezirliği döneminde reisülküttâb² olan Na'îmî bu göreve atandıktan kısa bir süre sonra 971/1563-1564 yılında vefat etmiştir. Eserleri ve şairliğiyle ilgili kaynaklarda bir değerlendirmeye rastlanmamaktadır (Kaplan, 2014a).

XVI. yüzyılda yaşamış diğer Na'îmî mahlaslı kişi, Kurt Bâli denilmekle meşhur olmuş Edirneli bir divan şairidir. Tezkire yazarı Âşık Çelebi ile birlikte eğitim gördüğünden, öğrenimini tamamladıktan sonra müderris olup Kânûnî devrinin (1520-1566) sonunda bir ara Semâniye Medreseleri müderrisliğine kadar yükseldiğinden bahsedilir. Âşık Çelebi ölüm tarihinin bu yıllara tekabül

¹ Bu istatistikî bilgilerin yanı sıra Na'îmî mahlaslı şairler hakkındaki temel veriler öncelikle Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (<http://teis.yesevi.edu.tr/arama> Erişim Tarihi: 15.02.2022) projesinden derlenmiştir.

² Reisülküttâb, Osmanlı bürokrasisinde yazı işlerini yürüten Divan Kalemî'nin amirine verilen isimdir. Reisülküttâblığın tarihçesi, görevleri ve devlet işleyişindeki yeriyle ilgili detaylı bilgiye Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nden ulaşılabilir (Ahışhalı, 2007: 546-549).

ettiğini belirtse de tam bir tarih zikredilmemiştir (Aksoyak, 2014). Bir beyti örnek olarak aktarılan Na'imî'nin şairliği ve eserleri hakkında değerlendirmeye rastlanılmaz.

XVI. yüzyılın son Na'imî mahlaslı şairi, 974/1567 tarihinde vefat etmiş olan Çeşmecizâde Ni'metullah Na'imî Efendi'dir. İstanbul'da doğup tahsilini burada tamamlayan Ni'metullah Na'imî, İstanbul kadısı Sadi Çelebi'nin kassamlık³ ve ahkâm nâipliğini⁴ yapmıştır. 960/1552-1553 yılında hariç rütbesiyle⁵ müderris olmuş, bu görevine devam ederken vefat etmiştir. Kaynaklar, Ni'metullah Na'imî'nin eseri olup olmadığı hakkında bilgi vermezken onun âlim ve ârif bir kişi olduğunu, bunun yanında iyi bir şair, hattat ve münşi olduğunu belirtir (Kaplan, 2014b).

XVII. yüzyılda karşımıza çıkan Seyyid Hasan Na'imî Efendi de Na'imî mahlasını kullanan isimlerdendir. Medrese eğitimi görüp müderrislik yaptığından ve Recep 1079/Aralık-Ocak 1668-1669 tarihinde vefat ettiğinden bahsedilir. Biyografik kaynaklarda şiir örneğine yer verilmemiştir (Aksoyak, 2015).

Bu kaydedilen isimlerden başka aslında Na'im mahlasını kullanan bir başka isme de değinmek gerekir. 1250/1842 - 1302/1884 yılları arasında yaşayan Diyarbakırlı Mehmed Na'im Efendi'nin çok zeki, ele avuca sığmaz bir karakterde olduğu belirtilir (Tanyıldız, 2020). Bunun yanında "sirkat-i şi'r" gibi daha pek çok olumsuz özelliği İbnü'l-Emin'in *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinde farklı şahitlerin ifadeleriyle birlikte uzunca anlatılmaktadır (Özcan, 2000: 1484-1500). İbnü'l-Emin şairin Na'imî mahlasını da kullandığını açıkça zikretmese bile kaydettiği bazı manzum parçalara bakınca mahlasın bu şekilde de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu kaynakların dışında M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme* isimli çalışmasında neşrettiği mevlid metinlerinden birinin sahibinin -şâibeli de olsa- bahsettiğimiz Mehmed Na'im olduğunu belirtir. Na'imî şeklindeki mahlasın geçtiği beyitleri de inceleme kısmında ele alır (Köksal, 2011: 560). Köksal, Na'im'in neşredilen mevlid metninde münâcât kabilinden mısraların çokluğundan bahseder (2011: 562).

³ Kassâmlar, vefat eden kimselerin terekelerini taksim eden şer'î memurlardır. İkinci derecede adliye görevlilerindendirler (Öztürk, 2001: 579-582).

⁴ Ahkâm nâipliği, kadının yardımcısı sıfatıyla adli ve idarî işlerin yürütülmesinde önemli bir rol oynayan, pek çok işin hızlı ve kolay bir şekilde yürütülmesine yarayan bir işleve sahiptir (Kayar, 2020: 189-234).

⁵ "İbtidâ-i hâric, hareket-i hâric" gibi rütbeleri olan bu görev Osmanlı medrese sistemindeki ilmiye derecelerini ifade etmektedir (İpşirli, 2003: 330).

1.2. “Destûr” Başlıklı Manzumenin Sahibi Na‘îmî

Aşağıda çevriyazıyla vereceğimiz manzumenin sahibini tespit edebilmemiz elimizdeki verilerle şimdilik mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte hangilerinin olmayacağıyla ilgili tahminleri sıralamak da yerinde olacaktır. Bu

bakımdan aşağıdaki manzumenin Çağatay sahası şairi Mevlânâ Na‘îmî’nin eseri olmadığı dil ve ifade bakımından anlaşılmaktadır. Diğer Na‘îmî mahlaslı isimlerin aşağı yukarı benzer bir eğitim aldığı görünmektedir. Bu bakımdan bunlar arasında bir tercih yapmaya sebep olacak belirgin bir işaret elimizde bulunmamaktadır.

Diyarbakırlı Mehmed Na‘îm Efendi’nin mevlidinde geçen münâcât niteliğine sahip aşağıdaki beyittekilere benzer ifadeler neşrini yaptığımız manzumede “Be-ħakk-ı” yapısına benzemektedir:

“Yâ ilâhî Mustafâ’nun hakkı-çün

Menba‘-ı sıdk u safânun hakkı-çün” (Köksal, 2011: 599)

Fakat sadece böyle bir benzerlik üzerinden “Destûr” başlıklı manzumeyi Mehmed Na‘îm Efendi’ye atfetmek mümkün değildir.

Manzumenin içinde bulunduğu cönk sayfasının⁶ istinsah ve tanzim tarihini de tespit etmek şimdilik imkân dâhilinde olmadığı için eserin kime ait olduğunu tam olarak ortaya koymak mümkün değildir. Manzumenin halk söyleyişine yakın sade ve peygamberler tarihiyle ilgili göndermelerden oluşan ifadeleri, bizde yukarıdaki sıralanan isimlerden daha başka bir Na‘îmî’nin olabileceği fikrini de uyandırmaktadır. Mehmed Na‘îm de XIX. yüzyılda yaşamıştır. Fakat “Destûr” başlıklı manzumelerin özellikle XIX. yüzyıl tekke ve tasavvuf edebiyatında karşımıza çıktığı (Öztürk, 2017: 195) göz önünde bulundurulunca manzumenin sahibi olan Na‘îmî’nin yukarıda sıralananlardan başka biri olduğu fikri daha isabetli görünmektedir.

2. Destûr Başlıklı Manzume

⁶ Cönk şeklinde tanzim edilmiş, içinde farklı tür ve tarzda kaleme alınmış manzum ve mensur parçaların yer aldığı yazma İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda MC_Yz_K_0564 demirbaş numarasıyla yer almaktadır. Manzumenin sayfa nitelikleri ve hattı diğer bütün sayfalardan daha farklı görünmektedir. Hatta sayfanın niteliği ve görüntüsü daha sonradan eklenmiş olduğu ihtimalini düşündürmektedir. Bu yüzden yazmanın bütünüyle bağlantılı bir değerlendirme yapmaya elverişli değildir.

2. 1. Başlığı

Öncelikle manzumenin başlığı üzerinde durmak gerekir. Manzumenin başlığı "aynı konudaki hüküm ve kurallara ölçü teşkil edecek sağlamlık ve genişlikteki ana kural, temel kâide" (Ayverdi, 2008a: 794) manasındaki Arapça "düstûr" şeklinde okunabilse de bunu "izin, ruhsat, müsâade" anlamındaki Farsça "destûr" şeklinde okumak daha doğru olacaktır. Çünkü harekesiz

olarak aynı şekilde yazılan kelimenin Farsça "destûr" şeklinde okunuşu sınırları tam olarak tespit edilememiş de olsa edebî bir türün ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık "düstûr" okunuşuna edebî metinlerde terim anlama sahip bir kelime olarak rastlanmamaktadır.

"Destûr" başlıklı manzumelerin edebî bir türün örnekleri olup olmadığını tartışan Öztürk, bu başlıktaki manzumelerin zaman zaman "Nutuk" ve "Menkıbe" karşılığı olarak tanımlandığını ve bazen de "Destan"la karıştırıldığını belirtmiştir (2017: 177). Ele aldığımız manzume Öztürk'ün çalışmasında verilen "Destûr" başlıklı bazı manzumelerle (2017: 180-192) bir takım benzerliklere sahiptir. Ancak muhteva ile ilgili bir sonraki başlıkta daha detaylı ele alacağımız gibi manzumenin yukarıda bahsi geçen türlerden çok daha farklı olduğu görülmektedir. Na'îmî'nin "Destûr" başlıklı manzumesi hem nazım şekli hem vezin itibarıyla tamamen farklı olduğu gibi muhteva bakımından da büyük oranda diğer "Destûr" başlıklı şiirlerden farklıdır.

2.2. Şekil Özellikleri

Na'îmî'nin manzumesi ilk bakışta gazel nazım şeklinde ve 9 beyit uzunluğundadır. Bu tertibe göre aruzun Türk edebiyatında sık kullanılan vezinlerinden olan Hezec bahrindeki "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" kalıbındadır. Bu vezindeki mısralar tam ortadan ikiye ayrılabilir. "Destûr" başlıklı manzumenin her mısraı da ortadan ikiye bölünebilmektedir. Bu durumda manzume dörtlük şeklinde yazılmaya da elverişlidir.

Bu tanzime göre "...beni şādān [u] ḥandān èt" redif ifadesi ilk beytin her iki mısraında, diğer beyitlerin ikinci mısralarında değiştirilmeden tekrar edilmiştir. Bu ifade söyleyişe bir âhenk katmakla birlikte -manzumeyi beyit düzeninde varsayınca- kafiyenin önüne geçmiştir, denilebilir. Zira bu redif

⁷ "Musammat" adı verilen bu tür, "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" veya "müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün" gibi tam ortadan ikiye ayrılacak vezinlerle yazılıp mısra ortalarındaki iç kafiyelerden dolayı dört mısralı bentler hâline de getirilebilecek beyitlerden meydana gelmiştir (Ayverdi, 2008b: 2177). Gazel ve kasidelerde daha sık karşılaşılan musammatlar tasavvuf edebiyatı manzumelerinde de çokça karşımıza çıkmaktadır.

ifadesinden önceki kelimeler baştan sona sırayla “dem, hürrem, sözüm, Âdem, İdrîs, İbrâhîm, İsmâ’îl, Cembrâ’îl, ‘Îsâ, Muhtâr” şeklindedir. Bu kelimelerden bazıları kendi arasında kafiyeli olsa da manzumenin tamamında karşımıza çıkan sabit bir kafiye bulunmamaktadır. Bu durumda kafiye şeması şu şekilde gösterilebilir:

1. beyit	2. beyit	3. beyit	4. beyit	5. beyit	6. beyit	7. beyit	8. beyit	9. beyit
a	x	x	x	x	x	x	x	x
a	a	a	b	a	c	c	d	e

Bununla birlikte manzumeyi beyit değil de bend düzeninde kabul edersek 8. bend dışındaki tamamının kendi içinde kafiyeli olduğu görülür. 8. bendde de kulak için bir kafiye bulunmaktadır. Buna göre kafiye düzeni şu şekilde olacaktır:

1. bend	2. bend	3. bend	4. bend	5. bend	6. bend	7. bend	8. bend	9. bend
a	c	d	e	f	g	h	ı	k
b	c	d	e	f	g	h	j	k
a	c	d	e	f	g	h	j	k
b	b	b	b	b	b	b	b	b

Manzumenin bu iki farklı şekildeki görünümüne göre kafiye düzeni bir tercih yapılmasına fırsat tanımaktadır. Bu veriler manzumenin bend/dörtlük şeklinde tanzim edildiği hakkında önemli bir göstergedir. Her ne kadar muhtevası farklı olsa da kafiye şeması manzumenin *şarkı* nazım şeklinde olduğunu ortaya koyar. Bu yüzden manzume beyit yerine bend tanzimiyle ele alınacaktır.

Manzumenin bend tertibine göre kalıbı da de *hezec-i murabba’-ı sâlim* olan “mefâ’îlün mefâ’îlün” şeklindedir. Na’imî aruz tasarrufları konusunda umumiyetle geleneğin çizdiği sınırlara riayet etmiştir. Türkçe kelime ve eklerde yaptığı imaleler vezin icabı yapılan alışılmış uzatmalar olmakla birlikte “Beni şādān [u] ḥandān êt” ifadesindeki “ni” hecesinde olduğu gibi zaman zaman anlama katkı da sağlamaktadır. İfadede karşımıza çıkan “Benî” kelimesindeki “ni” hecesi uzun okununca adeta yalvaran bir kişinin içli yalvarışı duyulmaktadır.

Manzumede yer alan "Olam haqıqate vâşıl" mısraındaki bir husus aruz bakımından özellikle dikkati çeker. Vezin gereği "haqıqate" kelimesinin ilk hecesinde imale yapmak icap eder. Fakat Arapçadan alınan bu kelimenin ilk hecesinde yapılan bu imale aruz kuralları bakımından hatalıdır. Yine vezin gereği 6. bendin üçüncü mısraında "Hâzret-i İsmâ'îl" terkibi alışılmıŖın dıŖında "Hâzret İsmâ'îl" Ŗeklinde karŖımıza çıkmaktadır.

"Şafıyyu'llâh, İbrâhîm, İsmâ'îl, Mîkâ'îl, 'Azrâ'îl, Cebrâ'îl, yâr, ağyâr, Muhtâr" kelimelerinden sonra manzumede sesli harf ile baŖlayan bir kelime gelmemektedir. Bu yüzden kelimelerin son heceleri aslında medli olmalıdır. Fakat manzume boyunca bu kelimelerin Türkçe telaffuzu tercih edilmiŖ ve bahsi geçen heceler tek kapalı hece olarak deĖerlendirilmiŖtir. Bu durum da manzumeyi halk söyleyiŖine yaklaŖtırmakta ve aruz anlayıŖı bakımından Türkçe telaffuzun öncelendiği daha geç bir döneme tarihlendirmektedir.

2.3. Metnin İmla Özellikleri

Son olarak manzumenin imlasıyla ilgili bazı hususlara da değinmek yerinde olacaktır. Manzume yukarıda da belirtildiği gibi bir cönkte yer almaktadır. Bu bakımdan cönklerde karŖılaŖılan hususiyetlerden bazısına burada da rastlanmaktadır. Öncelikle manzumenin bend tertibine daha uygun olsa da beyitler Ŗeklinde sayfada yer aldığını belirtelim. Harekesiz olan metinde bazı harflerin eksik yazıldığı görülür. Cönklerde bu tarz eksiklere çokça rastlansa da (Aksoyak, 2016: 11) Na'ımî'nin manzumesindeki bazı eksiklerin sehven olabileceği de düşünülebilir. Manzumenin ilk mısraındaki "dem" kelimesinin dâl harfi, 6. bendin ikinci mısraındaki "vâşıl" kelimesinin elif harfi, 4. bendin ilk mısraındaki "ân" kelimesinde yazılması gereken elifin med iŖareti eksiktir. Bu eksiklerin sehven olma ihtimali daha yüksektir. Ancak her bendin sonunda mutlaka tekrar eden "Beni Ŗādân [u] Ėandân êt" ifadesindeki atıf vavı manzume boyunca eksik bırakılmıŖtır. Bu bakımdan ifadenin pek de alışılmamıŖ bir Ŗekilde "Beni Ŗādân-ı Ėandân êt" Ŗeklinde okunma ihtimali de akla gelmektedir. Ancak bu okunuŖun anlama bakınca yanlıŖ olacağı görülecektir. Öyle ki manzumeyi daha sonradan okuyan bir kimse manzume üzerindeki bu nakaratın ilkinde bir atıf vavı koyarak tashih yoluna ĖitmiŖtir. Bundan baŖka "Nüh [u] İbrâhîm" ifadesinde de atıf vavının yazılmadığı görülür. "Ŗu ân kim kesile bu ses" mısraındaki "kim" bağlacı da metinde كيم Ŗeklinde yazılmıŖtır. Türkçe bazı kelimelerin imlasında da zaman zaman tutarsızlıklar görülür. "Olup Ėan ağlaya gözüm" mısraındaki "olup" kelimesi اولوب Ŗeklinde yazılmıŖken "Olupdur cümleye ced hem" mısraındaki "olupdur" kelimesi الوبدر Ŗeklinde ilk vav harfi olmadan yazılmıŖtır. Yine imla konusunda 5. bendde de farklı tasarruflarla karŖılaŖılmaktadır. İlk iki mısraın sonunda yer alan "ef'âlim" ve "Ėâlim"

kelimelerindeki birinci teklik şahıs iyelik eki “م”den önce genel imlada “ı/i” sesini veren “ى” harfi kullanılmaz. Ancak bu manzumede kelimeler “افعاليم” ve “حاليم” şeklinde yazılmıştır. Kelimelerin böyle yazılmasının sebebi Arapça “İbrāhīm - ابراهيم” kelimesinin imlasına benzeterek “ef’ālüm” ve “hālüm” okunmasının önüne geçmek olmalıdır. 8. bendin hemen başındaki “emrini” kelimesinin yazılışında da bir yanlışlık yapılmıştır. “سنة امرينى” şeklinde yazılan tamlamada kelimenin “emrünü” şeklinde olması gerektiği açıktır. Bu imlanın sehven yapıldığını son benddeki “vişālūne” kelimesindeki doğru yazılan ikinci teklik kişi iyelik ekinden anlamak mümkündür. 1. bendin üçüncü mısraında karşımıza çıkan Farsça “hurrem” kelimesinde de eksik bir işaret söz konusudur. خرم şeklinde olması gereken kelimenin ilk harfindeki nokta eksiktir. Bu yüzden aşağıdaki metinde kelime “hurrem” şeklinde aktarılmıştır.

Manzumede karşımıza çıkan imla tasarrufları için ehli olmayan bir müstensihin marifeti olabileceği gibi bu sayfanın daha yakın yüzyıllarda kaleme alındığını da düşündürmektedir. Özellikle göz yerine kulak için kafiyenin tercihi ve Arapça kelimelerdeki medli hecelerin tek kapalı hece değerinde okunuşu manzumenin daha geç dönemlere tarihlendirilmesinde önemli birer tasarruf olarak değerlendirilebilir.

3. Destûr Başlıklı Manzumenin Muhteva Özellikleri

3. 1. Manzumenin Türü

Na’îmî’nin “Destûr” başlıklı manzumesi, hemen ikinci mısra da karşımıza çıkıp manzume boyunca her bendin son mısraını oluşturan “Beni şādān [u] hāndān êt” nakaratına bakıldığı zaman bir *münâcât* olarak değerlendirilebilir. Münâcâtlarda karşımıza çıkan musammat şekiller veya ilâhilerdeki sekizli hece ölçüsü bestelenmeyi kolaylaştırmaktadır (Macit, 2020: 563). Na’îmî’nin manzumesi de bestelenmeye uygun bir münâcât görünümündedir.

Münâcât muhtevasına sahip manzume tekke ve tasavvuf şiirindeki *nutuk* nazım şeklinde söylenen bazı manzumelerin amacıyla benzerlik arz eder. “Nutuk”, tarikata yeni girenleri irşat etmek için söylenen manzumeler için kullanılan bir isimdir (Güzel-Torun, 2003:351). Na’îmî tasavvuf yoluna sülûk edecek olanlar için nasıl dua edileceğine bir örnek olması gayesiyle bu manzumeyi ortaya koymuş olabilir. Durumu böyle değerlendirince Na’îmî’nin tasavvufla doğrudan bir bağlantısı olabileceği ihtimali akla gelmektedir.

Na’îmî’nin “Destûr” başlıklı manzumesi aynı başlığa sahip diğer örneklerle (Öztürk, 2017: 180-192) aruz veznini kullanması, bendler halinde tanzim edilmesi gibi bazı şekil özellikleri bakımından benzese de muhteva bakımından

epey farklıdır. Diğer manzumelerle kıyaslayınca şekil ve muhteva bakımından en benzer örneğin Kemâlî'ye ait "Destûr"un bir parçası olduğu görülür:

*Fakîrindir Kemâl(i) âşıkânda gamdan âzâd it
Terahhum eyleyüp şehr-i dil-i vîrânım âbâd it
Kemâlet ehlini mahzûn idüp ağlatma gel şâd it
Habîb-i Kibriyânın aşkına bir yüzden irşâd it*

*Gelüp bu hâkipâyâ yüz süren hem-âşıkânındır
Erenlerden ümidin kesmeyen bir dervîşânındır* (Öztürk, 2017: 183)

Diğer örneklerde nadiren karşımıza çıkan münâcât üslubu Na'îmî'nin manzumesinde üzerine bütün bendlerin inşa edildiği bir esas hükmündedir.

"Destûr" başlıklı manzume ister münâcât ister nutuk olarak değerlendirilsin temel bir İslâmî anlayışa dayanmaktadır. Dile getirilen ve talep edilen şeyler bu anlayış çerçevesinde şekillenmiştir.

3.2. Manzumenin Muhtevası

"Şehâ" hitabıyla başlayan manzumenin ilk bendi Allah'ın lütfunun talep edildiği bir mısra ile şekillenmiştir. Na'îmî bu lütuf sayesinde O'nun aşkıyla sevinmeyi ve her an bu sevinçle mutlu olmayı ister. Gerçek mutluluğun zâhiren gülüp eğlenmekten ibaret olmadığı temel fikrinden yola çıkarak Na'îmî toprak içinde kalmasını istediği yüzü ve kan ağlayan gözleriyle çileyi de talep etmektedir. Her an istenen sevinç ve mutluluk için bu zorluklar gereken şartlardandır. Nâ'îmî, 3. bendden itibaren semavi dinlerde üstün vasıflara sahip olan bazı peygamberlerin isimlerini zikrederek isteğini pekiştirmiştir. 3. bendde kadri, kıymeti çok yüce ve herkesin atası olan Hazret-i Âdem'in hakkı için sevinç ve mutluluk talep etmektedir. Na'îmî 4. bendde Hazret-i Şit ve Hazret-i İdris'in hakkı için son nefesine kadar Kur'ân ile dost olmayı ve bu sayede sevinç ve huzura kavuşmayı istemektedir.

5. bendde Hazret-i Nuh ve Hazret-i İbrahim'in hakkı için mutluluk ve sevinç talep eden Nâ'îmî işlerinde şeriate yani dinin hükümlerine tam uygunluğu, hâl ve tutumlarında tarikatın özünde bulunan tam bir samimiyetle kulluğu arzulamaktadır. Allah'ın sırlarını ve eşyanın hakikatini elde ederek hakikate ulaşmayı isteyen Na'îmî 6. bendde Hazret-i İsmail'in hakkı için sevinç ve mutluluğu temenni etmektedir. 7. bendde dört büyük melek olan Mikail, İsrâfil, Azrail ve haberci vasıfıyla Cebrail'in isimleri zikredilerek sevinç ve mutluluk dileğinde bulunulmuştur. 8. bendde yeniden peygamber isimleriyle

sözünü sürdüren Na'îmî Hazret-i Musa'yı Allah'ın emirlerini herkese tebliğ etmesi vasfıyla zikretmiştir. Bu benddeki münâcâtını Hazret-i İsa'nın hakkını öne sürerek dile getirmiştir. Son bend olan 9. bendde Na'îmî kendisinin gıyabında bir yakarıyla sözlerine başlamıştır. “Yâr” şeklinde hitap ettiği Allah'ın visaline kavuşarak yabancılıktan kurtulmayı temenni etmektedir. Bendin sonundaki sevinç ve mutluluk talebini “Aḥmed-i Muḥtâr” ismiyle zikrettiği Hz. Muhammed'in (a.s.m.) hakkını öne sürerek dile getiren Na'îmî manzumesini “Beni şādān [u] ḥandān ʿet” mısrayla tamamlamıştır. Bendlerde “Behakk-ı ...” ifadesiyle birlikte bahsedilen melekler ve peygamberler ilk bakışta dikkati çeker.

Dört büyük melek zikredilmiş, bunlardan Cebrail haberci vasfıyla ayrıca belirtilmiştir. Bendlerde sırasıyla peygamberlerden Âdem, Şit, İdris, Nuh, İbrahim, İsmail, Musa, İsa ve Ahmed (aleyhimüsselâm) zikredilmiştir. Bu peygamberlerden Şit (a.s.) dışındaki diğer 8 tanesinin Kur'ân-ı Kerim'de adı geçmektedir. Peygamber isimleri manzume boyunca belli bir sırayla zikredilmiştir. Hazret-i Âdem'den başlayıp Hz. Muhammed ile sona eren isimlerde Na'îmî zaman sıralamasına riayet etmiştir. İsmi zikredilen ve “Behakkı...” yemine özne olan peygamberlerin bazı ortak özellikleri dikkati çeker. Bunlardan Hazret-i Âdem, Hazret-i Şit, Hazret-i İdris ve Hazret-i İbrahim kendisine suhuf gönderilen peygamberler olduğu gibi Hazret-i Musa, Hazret-i İsa ve Hazret-i Muhammed kitap gönderilen peygamberlerdir. Hz. Nuh, Hazret-i İbrahim, Hazret-i Musa, Hazret-i İsa ve Hz. Muhammed Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği üzere “sabırlı, gayretli ve kararlı kimseler” anlamındaki *ulu'l-azm* peygamberlerdendir (Aruçi, 2012: 294). Na'îmî'nin manzumesi münâcât niteliğinde olduğu için mısralarda zikredilen bazı peygamberlerin dualarıyla da tanındığı görülür. Mısralarda ismi geçen peygamberlerden Hazret-i Musa'nın yirmi bir ayette, Hazret-i İbrahim'in on yedi ayette, Hazret-i İsa'nın on altı ayette, Hazret-i Nuh'un on iki ayette, Hazret-i Âdem'in bir ayette ettiği dualar yer almaktadır (Çağrı, 1994: 536). Görüldüğü gibi Na'îmî, pek çok açıdan dua ile yakarıyla imtiyaz kazanmış peygamberlerin isimlerini mısralarındaki yemine özne kılmıştır. Muhtevaya dikkat edince manzumenin dinî-tasavvufî kavram ve ifadelerle örülü olduğu açıkça görülmektedir. Bununla birlikte ilk iki bend mecazî bir aşkın da anlaşılmasına fırsat tanıyan ifadelerden oluşmaktadır:

1. Şehā luṭf eyleyüp her dem
Beni şādān [u] ḥandān ʿet
Ki 'ışkuñla olam ḥurrem
Beni şādān [u] ḥandān ʿet

2. Der-i hâkûnde bu yüzüm
Olup kan ağlaya gözüm
Ola her demde bu sözüm
Beni şādān [u] hāndān êt

Bu durum Na'îmî'nin bu manzumede kısıtlı da olsa klasik şiirin muhteva ve söyleyiş özelliklerinden yararlandığını göstermektedir.

Na'îmî'nin şekil ve muhteva bakımından incelemeye tabi tuttuğumuz manzumesi aşağıda çevriyazı işaretleriyle aktarıldıktan sonra çalışmanın en sonunda manzumenin bulunduğu cönk sayfasının fotoğrafına da yer verilmiştir.

SONUÇ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı MC_Yz_K_0564 numarada kayıtlı cönk içinde yer alan manzumenin beyitler halinde imla edilse de nazım biriminin dörder mısralı bend olduğu bu çalışmayla ortaya koyulmuştur. Beyit yerine bend tanzimini gerekli kılan husus kafiye şemasıdır. Şarkı nazım şeklinde ve münâcât muhtevasına sahip manzumenin müellifi olan Na'îmî muhtemelen kaynaklarda zikredilen Na'îmî mahlaslı şairlerden farklıdır. Bu bakımdan edebiyat tarihine Na'îmî mahlaslı yeni bir şairi eklemek doğru olacaktır. 9 bend uzunluğundaki manzume aruzun "mefâ'îlün mefâ'îlün" kalıbındadır. Aruz tasarrufları hususunda Türkçe manzumelerdeki aruz kurallarının sınırlarına riayet edilse de bir yerde Arapça kelimenin aslında yapılan hatalı imâle dikkati çeker. Medli hecelerde Türkçe telaffuzun öncelenerek tek kapalı hece şeklinde okunduğu görülür. Muhteva bakımından münâcât niteliğindeki manzumede farklı açılardan ortak niteliklere sahip dokuz peygamber isminin zikredilmesi ilk bakışta dikkati çeker. Peygamber isimlerinin yanı sıra dört büyük meleğin ismi de zikredilmiştir. İçerik itibariyle sade bir söyleyişe sahip manzumenin ilk iki bendinde, klasik söyleyişte karşımıza çıkan hem mecazi hem hakiki anlama sahip ifadelerin tercih edildiği görülür. Geleneğin içinde karşımıza çıkan diğer "Destûr" başlıklı şiirlerle aruz vezninin kullanılması, münâcât niteliğinde ifadelerin yer alması gibi bazı benzer yönleri olsa da manzume hem şekil hem muhteva bakımından büyük oranda onlardan farklıdır. Manzume söyleyiş ve içerik itibariyle bestelenmeye uygun bir görünüm arz eder.

Metin**Destûr⁸**

mefâ'îlün mefâ'îlün (+ - - - / + - - -)

1. Şehā luṭf eyleyüp her dem
Beni şādān [u] ḥandān èt
Ki 'ışkuñla olam ḥurrem
Beni şādān [u] ḥandān èt
2. Der-i ḥākūñde bu yüzüm
Olup ḳan ağlaya gözüm
Ola her demde bu sözüm
Beni şādān [u] ḥandān èt
3. Safiyyu'llāh ki ol efḥam
Olupdur cümleye ced hem
Be-ḥaḳḳ-ı Ḥazret-i Ādem
Beni şādān [u] ḥandān èt
4. Şu ān kim kesile bu ses
Olam Ḳur'ān-ile mūnis
Be-ḥaḳḳ-ı Şīt hem İdrīs
Beni şādān [u] ḥandān èt
5. Şerī'at ola ef'ālim
Ṭarīḳat ola her ḥālim
Be-ḥaḳḳ-ı Nūḥ [u] İbrāhīm
Beni şādān [u] ḥandān èt
6. Êdem 'irfānını ḥāşıl
Olam ḥaḳīḳate vāşıl
Be-ḥaḳḳ-ı Ḥazret İsmā'îl
Beni şādān [u] ḥandān èt
7. Melā'ik içre Mīkā'îl
Daḥı İsrāfil 'Azrā'îl

⁸ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı - MC_Yz_K_0564: Cönk: s. 55. Metnin yazımında Cönk'teki imla esas alınmıştır.

Be-ḥaḳḳ-ı peyk Cebrâ'îl
Beni şādān [u] ḥandān ʔt

8. Senüñ emrini her nāsa
Ēden teblġi ol Mūsā
Be-ḥaḳḳ-ı Ḥazret-i 'Īsā
Beni şādān [u] ḥandān ʔt
9. Vişālũne ʔre ey yār
Na'imî ḳalmaya aġyār
Be-ḥaḳḳ-ı Aḥmed-i Muḥtār
Beni şādān [u] ḥandān ʔt

KAYNAKÇA

- AHISHALI, Recep (2007). "Reisülküttâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, s.s. 546-549, İstanbul.
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2014). "Na'imî, Na'imî Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/naimi-naimi-efendi> (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2015). "Na'imî, Seyyid Hasan Na'imî Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/naimi-seyyid-hasan-naimi-efendi> (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2016). "Cönk İmlâsı", *Milli Folklor*, Sayı: 111, s.s. 5-13.
- AYVERDİ, İlhan. (2008a). *Kubbealtı Lugatı Asırlar Boyu Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 1. Cilt A-G, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- ARUÇI, Muhammed (2012). "Ülû'l-Azm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, s.s. 294-295, İstanbul.
- AYVERDİ, İlhan. (2008b). *Kubbealtı Lugatı Asırlar Boyu Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2. Cilt H-N, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- ÇAĞRICI, Mustafa (1994). "Dua - Literatür", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, s.s. 536-539, İstanbul.
- GÜZEL, Abdurrahman ve Ali TORUN. (2003). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- İPŞİRLİ, Mehmet (2003). “Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 28, s.s. 327-333, Ankara.
- KAPLAN, Yunus (2014a). “Na’îmî, Naîmî Çelebi”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/naimi-naimi-celebi> (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- KAPLAN, Yunus (2014b). “Na’îmî, Çeşmeci-zâde Ni’metullah Na’îmî Efendi”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/naimi-cesmecizade-nimetullah-naimi> (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- KAYAR, Betül (2020). “Osmanlı Yargı Teşkilatında Naib”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 2020/1, 189-234. s.
- KÖKSAL, M. Fatih (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KUTLAR OĞUZ, Fatma Sabiha (2017). “Mevlânâ Na’îmî”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mevlana-naimi> (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- MACİT, Muhsin (2020). “Münâcât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, s.s. 562-564, Ankara.
- ÖZCAN, Hidayet (2000). *Son Asır Türk Şâirleri (Kemâlû’s-Şuarâ) İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal*, Cilt: III, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- ÖZTÜRK, Nuran (2017). “Destûr Başlıklı Şiirleri Nasıl Okumalıyız?”, *ÇÜTAD Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s.s. 174-197.
- ÖZTÜRK, Said (2001). “Kassâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, s.s. 579-582, İstanbul.
- TANYILDIZ, Ahmed (2020). “Na’im, Mehmed”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/naim-mehmed> (Erişim Tarihi: 15.03.2022).

EK: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı - MC_Yz_K_0564:
Cönk: s. 55.

